

EGY TÁPAI „SZENT ASSZONY”

PALIKA ÖRZSE ÉLETE

Palika Örzse neve nem ismeretlen a magyar néprajztudomány előtt. Bálint Sándor tápai útjain többször felkereste, énekeit, imáit és hozzájuk kapcsolódó emlékeit hangszalagra rögzítette. Külön megemlékezett róla a *Tápé története és néprajza* című kötet számára írott tanulmányában, valamint a *Szegedi nemzet* lapjain. Grynaeus Tamás is megemlíti a Tápé-monográfiában megjelent, népi orvoslással foglalkozó tanulmányában. Ezek nyomán vált ismertté a vallási néprajzzal, népi orvoslással foglalkozók körében.¹ Ifj. Lele József *Tápéi búcsúvezetők és szentemberek* című, saját emlékeivel át- meg átszótt írásának egyes részleteiben Palika Örzse alakja is feltűnik. Az ott felidézett emlékek is azt tükrözik, milyennek látta őt a külvilág, milyen emlékeket őrzött meg róla a falu.²

Dolgozatom egy másik látószögből próbálja megmutatni ugyanazt az embert. Azt szeretné feltárni, ki is volt valójában az imádkozó, szent énekeket ismerő, gyógyító, nemzedékeken átörökölt tudással bíró, mélyen hívő asszony, hogyan alakulhatott élete úgy, hogy évtizedeken át Tápé vallási életének egyik meghatározó egyénisége lehessen.

Ez a látószög talán kicsit elfogult. Palika Örzse ugyanis apai dédnagyapám, Kószó Palika Ferenc unokatestvére volt. Egy ideig egymás melletti tanyában laktak a Tápairéten, sokat segítették egymást előtte is, utána is. Így aztán, amikor 2008 januárjában először kerestem fel Örzse néni egyik leányát, az akkor 84 esztendő *Révész Antalné Nyinkó Emerenc* néni szívesen fogadott.³ Rokonok voltunk, családkról szép emlékei maradtak, sőt apai nagyanyámmal annak idején szívbéli jó barátnők is voltak. Mindez hozzájárult ahhoz, hogy különösen nyíltan mesélte el emlékeit, válaszolt kérdéseimre. Fontos volt számára, hogy a halálra készülődve édesanyja – és természetesen ezen keresztül a maga – életéről elmondhatott sok mindent. A januári találkozást újabbak követték. Az emlékeket végigvettük. Nagyon szerette volna még elénekelni azokat a vallásos énekeket is, amelyeket egykor édesanyjától hallott, tanult. Abban maradtunk, hogy ha majd túl lesz a gyengülő egészségét kissé feljavító kórházi kezeléseken, üzenni fog. Az ő üzenete helyett azonban egy másikat kaptam: 2008. június 25-én orvosait és ápolóit is megrendítő szép halállal halt meg a szegedi I. számú Belgyógyászati Klinikán. Énekeit elvitte magával, immáron odaát énekli. De itt maradtak emlékei. Az emlékek lejegyzése során felmerült újabb kérdéseimet 2009 őszén Palika Örzse legfiatalabb leánya, Molnár Ferencné Nyinkó Ágnes és Emerenc néni leánya, Márta Istvánné Révész Edit válaszolták meg, egészítették ki újabb adatokkal, emlékekkel. Ezek felhasználásával szeretném most felvázolni Palika Örzse életét.

¹ Bálint 1971. 629–633., 1980. 164.; Grynaeus 1971. 761. – Ugyanezt idézi: Pócs 1990. 580.

² Lele 1998. 245–253.

³ E találkozást Molnár Mária kezdeményezte. Segítségét ezúton is köszönöm.

Terhes Erzsébet 1894. november 16-án, Terhes András és Kószó Ágnes gyermekeként látta meg a napvilágot Tápén. Hogy miért lett belőle mégis „*Palika Örzse*”, egy kis magyarázatot igényel.

Tápé neve a 12. század elején jelent meg először írott formában. Az Álmos herceg által 1107-ben alapított dömösi prépostság helyzetét fia, II. (Vak) Béla király egy új adománylevéllel erősítette meg. Az 1138. szeptember 3-án kelt oklevél részletesen felsorolta azoknak a falvaknak és a falvakban lakó családoknak a nevét, amelyeknek meghatározott terményeikkel, termékeikkel vagy épp kétkezi munkájukkal szolgálniuk kell a „*a dömösi egyházban éjjel és nappal (Istennek) szolgáló kanonokokat*”. Ebben jegyezték le először a falu nevét, s az itt lakó húsz család között olvasható a Kószó (*Cosu*) név is.⁴ Walther Zoltán szerint ezek a családok részben a honfoglalás előtt is itt élt népek, részben a honfoglaláskor bevándorolt magyarok leszármazottai lehettek.⁵ A *Terhes* családnévvel – amely a falu életében meghatározó jelentőségű vízi szállításra utal – egy 1522-ből származó egyházi tizedjegyzékben találkozhatunk először.⁶

A tápai családokban a gyermekek a nagyszülők, szülők vagy egyes rokonok nevét kapták a keresztségben. Nyolc-tíz férfi és női név öröklődött leggyakrabban. Így fordulhatott elő, hogy egyszerre több azonos nevű személy is élt a faluban. A megkülönböztetést – sok más településhez hasonlóan – azzal segítették maguknak a tápaiak, hogy a vezetéknevhez *ragadványnevet* kapcsoltak, amelyet aztán gyakran a megjelölt személy gyermekei és leszármazottai is viseltek tovább.⁷ A *Palika* ragadványnév kialakulása az 1827. december 31-én született Kószó Pálhoz köthető. Egyik leszármazottja, az 1920-as születésű Kószó *Palika* Antal így mesélt a név keletkezéséről: „*Úgy történt ez, hogy a '800-as években Tápén kolera vót. És a falunak a nagy része möghalt. Akkó' mostan ebből a családbul ez az egy gyerök maradt mög. Aztán azé' löttünk Palikák is, hogy azt a gyerököt (...) később segítötték, dédölgették, hogy Palikám, Palikám, gyére Palikám. No, így löttünk mi Palikák.*”

Kószó Pál (1827-1906) és Török Teréz (1830-1912) 1848 januárjában kötött házasságából 13 gyermek született. Gyermekeiket és leszármazottaikat a *Palika* ragadványnév különböztette meg később is Tápén a Kószó család többi ágától. A tizenhárom gyermek közül a második volt Kószó Ágnes⁸, aki felnövekedvén, a vallási élet szervező egyénisége lett a faluban. Még asszonykorában is lánykori nevén, *Kószó Ágnisként*, vagy inkább *Palika Ágnisként* emlegették őt a tápaiak.⁹ Terhes Antallal kötött házasságából négy gyermek érte meg a felnőtt kort: Erzsébet, Anna, Pál és József.¹⁰ Férje nagytörvényű, részeges ember volt, hamar meghalt. *Palika Ágnes* öz-

⁴ Bertényi 2000. 381–389.; Bálint 1976. 229.; Kristó 1971. 49.

⁵ Walther 1938. 22.

⁶ Walther 1938. 22., Bálint 1976. 230–231.

⁷ A tápai ragadványnevekről bővebben: Lele–Waldmann 1971b 837–846.

⁸ Terhes Antalné Kószó Ágnes 1858–1922.

⁹ Egy másik Kószó Ágnis is élt és imádkozott ugyanis akkoriban Tápén. A tápaiak úgy tettek különbséget kettejük között, hogy a temetőkápolnánál élő sánta öregleányt, *Sánta Ágnis*nak, Terhes Antalné Kószó Ágnest pedig *Palika Ágnis*nak nevezték. Ma egymás mellett nyugszanak a tápai öregtemetőben. Sírjukat *Palika Örzse* gondozta.

¹⁰ Anna fiatalasszonyként halt meg, két kislányt hagyva maga után, akiket aztán jólelkű nevelő szülőknél helyezett el a család. Pál Tápén alapított családot, szép, csöndes életet élt. József

vegyként nevelte fel gyermekeit. Bármennyi feladattal is járt a gyermeknevelés, a ház rendben tartása, a gazdálkodás, mindig jutott ideje *olvasótársulat* vezetésére, *Mária-lányok* tanítgatására, imádságos összejövetelek szervezésére, halottvirrasztásokra, búcsúi zárandoklatok szervezésére. Ezek közül is kiemelkedtek a máriaradnai zárandoklatok, amelyeket rokona, a híres tápai *szentember*, Miklós Jakó István (*Tápai Pista*, *Fütyü Pista*) halála után ő vezetett.¹¹

Hogy ezt az imádságos lelkületet kitől örökölte, az imákat kitől tanulta el *Palika Ágnis*, ma már nem állapítható meg kétséget kizáróan. Az viszont tudható, hogy vallási buzgalma, vezetői érzéke Erzsébet lányában öröklődött tovább. A kislány hajlandóságát megérezve igyekezett is átadni neki tudását, hogy később ő vehesse át feladatait, vihesse tovább az „*ősoktól mögőrzött szenthagyományt*”. Kicsiny korától imádkozgatott vele otthon, taníttatta a szent énekekre, együtt végezték az *olvasót* (rózsafüzért), vitte magával a közösségi imákra, s ha náluk gyültek össze az asszonyok, különféle apróbb feladatokat adott.

Felserdült lánya nevelésére különösen nagy gondot fordított. Amikor észrevette, hogy 16 esztendőös leányának *Nyinkó Mihály* kezd udvarolgatni, nagyon ellemezte a kapcsolatot. A fiút magát kevésbé ismerte, de szüleinek nem volt jó híre a faluban. Anyját összeférhetetlen természetűnek tartották, apja meg nemcsak részegeskedéseiről volt híres, hanem arról is, hogy meglehetősen gyakran keresi a pillanatnyi boldogságot feslett erkölcsű nők karjaiban. Ilyen szülőknek a fia se lehet sokkal különb! El is tiltotta lányát a találkozásoktól. Nyinkó Mihály szülei¹² sem nézték jó szemmel fiuk választását. Mindhiába. „*Az egymás közötti szeretet szerelemmé fűződött össze.*” Nem mertek ugyan együtt mutatkozni a tápai fiatalok egyik találkozóhelyén, a táncmulatságoknak is helyet adó *Budligyárban*¹³, de titokban továbbra is találkoztak. A tiltás miatti elkeseredésükben egyszer még a Tiszának is nekifutottak, de aztán végül önmaguk elveszejtése helyett a másnapi úrnapi körmenet sátraihoz vágtak zöldellő ágakat.

A fiatal, alig 16-17 esztendőös Palika Örzse magában őrlődött. Józan eszével tudta, hogy anyja nem ok nélkül akarja távol tartani a fiútól, elsősorban annak családjától, de a hetek, hónapok multával azt is érezte, hogy nem mulékony fellángolás az, amit éreznek egymás iránt. Édesanyja még többet imádkozott érte, s igyekezett az általa helyesnek vélt utat megmutatni. „*Azt mondta neki, hogy ha az apja olyan k...s, idővel a fia se lesz különb. Mög osztán a leendő anyósátul is féltötte. Nem ok nélkül.*” Ennél a házasságnál helyesebbnek vélte volna, ha lánya az imádságnak szentelné magát. Hiszen adottságai megvoltak ahhoz, hogy rövidesen a falu vallási életét összefogó imádságos elődök helyébe léphessen. „*Anyám sokszor elmesélte – emlékezett vissza Emerenc néni –, hogy akkoriban csak rítt, rítt, hogy mitévő lögyön. Sokat imádkozott. Egyször aztán jött egy álma. Azt álmodta, hogy hegyeken, mezőkön megy által, hosszú-hosszú úton. Egyször csak möglátott egy magos hegyen álló templomot.*

kommunista lett, a II. világháborút követően az új rendszer szolgálatába állt, testvéreivel sok nézeteltérése volt.

¹¹ Miklós Jakó Istvánról (1838–1895) és a radnai búcsúról bővebben: Bálint 1971. 630–633.; 1976–1980. III. 383–399.

¹² Nyinkó Antal (szül. 1863) és Tóth Rozál (szül. 1867)

¹³ Az elnevezés magyarázatáról és magáról az épületről bővebben: Lele–Waldmann 1971. 591–592.

Nagy nehezen fölkapaszkodott a templom ajtajáig. Be is nyitott, de csak kicsit nyílt ki az az ajtó. Ű azér' belépött rajta. Nagy-nagy gyönyörűségöt látott mög hallott ottan. Ott vót az Atyaisten is, mög a Szűzanya is, mög körülötte a szűzek serege, koszorúkkal a fejükön. Ő is igyekezött vóna közéjük, de valaki mögfogta a kezit, hogy űneki oda még nem szabad bemönni. Azt mondták neki, hogy ű egy másik úton tud majd oda bejutni."¹⁴ Az álomnak lett foganatja. Lassan édesanyja is belenyugodott lánya választásába. 1912 pünkösdjén életében először – és a trianoni diktátum miatt utoljára – elzarándokolt az édesanyja vezette tápai búcsúsokkal a radnai Szűzanyához, 1912 októberében pedig férjhez ment a 23 éves Nyinkó Mihályhoz.

Házaseletüket mindvégig beárnyékolta a szegénység, és emiatt sok nehézséggel kellett megküzdeniük. Halálukig mégis egymást segítve, kiegészítve, harmóniában éltek. Közös életük kezdetét nemcsak az I. világháború kitörése és a katonai behívó tette meglehetősen nehezzé, hanem halálesetek is. Nyinkó Mihály egyik testvére kimagasló sportoló volt, sorra nyerte a futóversenyeket. Ám az egyik versenyen túlteröltette magát, s rövidesen tüdőbajt állapítottak meg nála. Az orvosi kezelések, a szanatóriumi ellátás, majd a temetés felemésztette a család anyagi tartalékait. Lánytestvérének férje is odamaradt a háborúban, s egy ideig ez is anyagi terheket rótt rájuk. Időközben gyermekeik születtek: 1915-ben Erzsébet, 1919-ben Ágnes. 1921-ben egy kisfiúnak is életet adott. Talán a családi életet nehezítő belső aggodalmak, talán egy anyósékkal való komolyabb összezőrdülés következtében ez a kisfiú koraszülött lett, el is temették.

A nehézségek között Palika Örzse az imádságban nyert megnyugvást. A falu úgy tekintett rá, mint *Palika Ágnis* utódára, ezért asszonyként is rajtamaradt a *Palika Örzse* név. Mária-tisztelő volt. Ezt külsőleg azzal fejezte ki, hogy szombatonként (Szűz Mária napján), az év Mária-ünnepein fehér kendőt és kötöt kötött. Bekapcsolódott az olvasótársulat életébe, a különféle ima-összejövetelekbe. Édesanyja továbbra is kísérté életét. Nemcsak imáit, énekeit, de lassan egyes imavezetői feladatait is átadta neki. Ha kellett, egy-egy tanácsával igyekezett segíteni az anyósával kialakuló magánéleti problémák kezelését.

Öregségében ők gondozták Palika Ágnist. Annak idején nagyon tiltakozott Nyinkó Mihály ellen, megöregedve viszont egyik támasza lett. Megszerették, tisztelték egymást. Sokszor előfordult, hogy az idős, „mögtpörödött”, erős hasi fájdalmaktól szenvedő Palika Ágnist Nyinkó Mihály karjaiba vette, dajkálgatta, sétált vele a házban, így próbált meg enyhíteni fájdalmain. 1922 nyarán Palika Örzse újabb álmot kapott: „Égy mezőn mönt a dajkámmal (nagyanyámmal). Égyször csak égy hatalmas vihar kereködött. Űk mög találtak égy olyan sátorfélét, amibe behúzódhattak. Aztán égy nagyot villámlott, és azzal a villámmal égy gyönyörű szép alak, a Szűzanya ereszködött lē elibük. Mögszólította a dajkám: Gyere ki, Ágnis! A dajkám odaborult a lábához. Az mög szeretettel a vállára tötte a kezét, és azt mondta neki: –Nem sokára eljössz majd velem. Anyám mög elkezdött sírni, hogy ő is mögy velük. Erre visszafordult a Szűzanya, és azt mondta neki: –Ténéköd még nem jött el az ideje. Ez vót úgy '22 nyarán, és ősz végire, télire möghalt a dajkám.” Palika Ágnes elment ugyan a Szűzanyához, de halála után egy ajándékot még elhozott lányának, aki elveszített kisleány után nagyon vágyott egy újabb gyerekre, egy újabb kisfiúra. „Anyámnak álmá-

¹⁴ Vö. Lele 1998. 250–251.

ban mögjelent a dajkám. Egy pólyás babát adott neki, és azt mondta: –Na, fiam, möghoztam az Emerenckédet. Erre fölébredt. Jó Isten! Emerencke! Életibe sosē hal-lotta ezt a nevet. Hát fömönt a Bogosshoz, akkor az vót a plébános, és elmondta neki, hogy mit álmodott. Az mög aztán mindjár' bemönt a könyvtárba, oszt fölnyitotta neki a könyvet. Itt van, vidd el Örzsi, olvasd el! Ez lehet nyugodtan a kislányodnak a neve – ha kislány lösz –, mert ez nagy szent. Nem is volt a faluba addig másik, utána is csak egy.”¹⁵ Fiú helyett kislányt kapott tehát, akit 1923. október 3-án hozott világra.

Nyinkó Mihályt – felesége tiltakozása ellenére – édesanyja rávette arra, hogy adja el a házát, s a család költözzön össze. A közös portán való élet aztán számtalan súrlódást eredményezett az amúgy is nehéz természetű Nyinkó szülőkkel. Néhány év múltán egy újabb haláleset rendítette meg a családot: 1926. június 26-án meghalt középső leányuk, az akkor hétesztendős Ágnes. A gyermek elvesztése után férjével még jobban összekapaszkodtak. Nem tűrték már úgy a kiabálásokat, vitákat, marakodásokat, szitkokat, kikergetéseket, mint azelőtt. Addig-addig, hogy az 1930-as évek első felében Nyinkó Mihály anyja egyszer csak közölte: Le is út, fel is út! Induljanak azonnal, találjanak maguknak valahol másutt helyet! A kisemmizett házaspár holmija egy részét fölpakolta egy szekérre, utánakötötték a tehenet, s a komppal átkeltek a Tisza túlsópartjára, a Tápairétre. A Tiszától 5-6 kilométernyire, a Pajor nevű területen volt egy holdnál valamivel több örökföldjük egy kis házzal, amelyet annak idején Palika Örzse örökölt édesanyjától. Ide tartottak.

A faluval szemközt, a Tisza bal partján elterülő Tápairét egykor vízjárta terület volt. A 19. század második felében, a folyószabályozások idején kezdődött meg kiszáritása, kaszálóvá, szántófölddé alakítása. A területet birtokló Szeged városa fölparcellázta, egy részét a korábbi tulajdonosok örökföldként megkapták, más részét a város haszonbérbe adta. A földtulajdonosok és a bérlők kezdetben legelőként, kaszálóként hasznosították a területet, állataiknak istállót, maguknak vagy béreseiknek évről évre szállást építettek. Az 1920-as évektől egyre többen áttértek a szántóföldi művelésre. A szállások, istállók helyére előbb ideiglenesen, majd állandóan lakott tanyák épültek. Ezek gazdái eladták belterületi házukat, véglegesen kiköltöztek.¹⁶ Az itt élők nagy számát jól jellemzi, hogy négy tanyai iskolát építettek a Réten: az elsőt Pajorban, majd a Klebelsberg-féle népiskola-építési program keretében Lebön, Kutason és Szilveszter-majorban.

Itt kezdtek tehát új életet. A már álló, ideiglenes kinntartózkodásra épült kis házat ki kellett bővíteni, családi életre alkalmassá tenni. Amíg ez megtörtént, addig tanyaszomszédjuk, Palika Örzse unokatestvére, Kószó Palika Ferenc fogadta be őket házába.¹⁷ A környéken lakó többi család is segítette tanyai életkezdésüket. Rokoni, baráti kapcsolatok révén szinte mindannyian ismerték egymást már korábban is. Nyinkó Mihály községi alkalmazásban volt, „előfogatosként” szállította a tápai vezetőket Szegedre, Szentésre, hivatalos ügyek intézésére. Ezt a munkát a Rétről már nem tudta végezni, megélhetésüket viszont a kis föld nem tudta biztosítani. A nagyobb földterülettel bíró gazdák úgy igyekeztek segíteni, hogy elérték: a Rét egyik csösze-

¹⁵ Az Emerencia névről: Bálint 1977. II. 97., 133. Vö.: Schütz 1932. 82., 89.

¹⁶ A Tápairét életéről bővebben: Kerekes 2003. 157–184.; 2007. 11–15.

¹⁷ Kószó Ferenc (1884–1956) 1920 júniusától 1950-ig, a család hortobágyi kitelepítéséig élt feleségével és gyermekeivel a Tápairéten. Édesapja, Kószó Imre Palika Örzse édesanyjának, Kószó Ágnesnek volt a bátyja.

ként alkalmazza őt a falu vezetése. Nem sokkal később Tápén kigyulladt az az épület, amelyet el kellett hagyniuk. Anyja azzal vádolta meg Nyinkó Mihályt, hogy elkergetésük miatt bosszúból ő gyújtotta rá a házat. Csösztársa és a réti gazdák védték meg a vádtól. Bizonyítani tudták, hogy azon az éjjelen épp egy tolvaj elfogásán fáradoztak együtt.

A nehézségek ellenére Palika Örzse megtalálta helyét a tanyai közösségben: összefogta a Tápairét vallásos életét. Kószó *Palika* Ferenc – aki nemcsak unokatestvére, hanem a rétiek választott képviselője is volt a tápai képviselőtestületben – az 1920-as évek második felében elérte, hogy rendszeresen misék legyenek a Réten. Addig vasárnaponként és az egyházi ünnepek alkalmával gyalogosan vagy lovaskocsikkal indult el a tanyák népe az 5–10 kilométernyire lévő Tápéra, hogy a kompon átkelve szentmisén vegyenek részt. Téli napokon, amikor nem járt a komp, s így a Tiszán való átkelés veszélyessé vált, sokan inkább a lelei templom felé vették az irányt. Nagy könnyebbség volt, amikor megkapták az engedélyt a tanyai misékhez. Mivel sem templom, sem kápolna nem volt a Réten, heti váltásban a négy tanyai iskolában voltak a misék. Palika Örzsenek fontos feladata lett a misék helyszínének és a misére érkezők lelkének előkészítése. Ha meghalt valaki, őt kérték meg, hogy jöjjön virrasztani, imádkozzon együtt a rokonokkal, szomszédokkal. Összegyűjtötte a környéken élő kislányokat, megtanította nekik a lourdesi ájtatosság imáit. Februárban, a lourdesi kilenced idején aztán a *pajori* iskolában gyűltek össze estéről estére a rétiek, hogy a fehérbe öltöztetett leányokkal együtt Máriához, a „*lurdi kinyílt rózsaszálhoz*” fohászkodjanak. A tanyai imák, misék szervezése mellett gyakran visszajárt Tápéra, fontos szereplője maradt az ottani vallási közösségnek is. Életét lassan ez töltötte ki.

Középső leányuk halála után tíz évvel, 1936. június 19-én újra gyermekük született. Ismét egy kislány, akit ismét az Ágnes névre kereszteltek. Bár Tápén sem volt szokatlan, hogy a meghalt gyermek nevét adják az újonnan születettnek, nem mindenki tartotta helyesnek a névválasztást. „*Nem baj, ha elviszi a Jézuska – válasszolta ilyenkor a 42 éves asszony –, úgy is öreg vagyok már.*” A kis Ágnist mégsem vitte el a „*Jézuska*”. Hagyta, hogy szüleinek sok öröme teljék benne. Tellett is, bár a gyermeknevelés gondja főleg a férjre és a két nagyobbik leányra maradt. Palika Örzse keveset volt otthon. Házimunkáinak nagy részét férje vállalta át, és felnövekvő lányait is nagyon korán bevonta az otthoni feladatok elvégzésébe.

Bármennyire is fontos volt imádságos jelenléte a tanyavilágban, ezt az életformát és a távolságokat nem tudta megszokni. Visszavágyott a faluba. Kapott az alkalmon, amikor évtizednyi tanyai élet után, 1940 táján Bogoss Béla plébános harangozói állást ajánlott férjének. Nyinkó Mihály szerette a tanyát, de a tanyánál is jobban szerette feleségét. Elfogadta a harangozói állást. Nem volt ugyan házuk a faluban, pénzük sem, hogy vegyenek, mégis visszaköltöztek Tápéra. Ismét új életet kezdtek.

A templom közelében magányosan élő rokkant, Berta István fogadta őket magához albérletbe. A Petőfi utcán (ma Szendrey Júlia utca) vettek egy rossz házat, azt hozták rendbe valamennyire. Középső gyermekük, Emerenc nem tartott velük a faluba. A gyermekkorában átélt sok vita, veszekedés miatt őt nem húzta vissza a szíve Tápéra. Édesapjával úgy beszéltek meg, hogy kinn marad a tanyán, továbbra is gon-

dozza az állatokat, feji a tehenet, hordja be a tejet Szegedre.¹⁸ A harangozói fizetés mellett a tejeladás, s az állatszaporulat jelentett bevételt a családnak. Az édesapa gyakran kiment a tanyára, együtt dolgozgattak, néha testvérei is kinn aludtak, hogy ne legyen egyedül. 1944 nyarán, a bombázások és az orosz csapatok közeledte miatt költözött be végül szüleikhez. A tanyát kiadták egy fiatal tápai házaspárnak.¹⁹ A harangozói fizetésből továbbra sem tudtak megélni, ezért a faluban is mindvégig tartottak állatokat, fejték a tehenet, a többi tápai asszonyhoz hasonlóan szőtték a gyékényt, Nyinkó Mihály pedig lányaival visszajárt a Rétre, bérelt földjére dolgozni.

Palika Örzse ezeken az utakon nem tartott férjével. Mindig valahonnan jött, s valamerre tartott. A ház mindig rendben volt, az asztalon mindig volt meleg étel, de életének központja nem a családi tűzhely volt. Sok időt töltött a templomban: imádkozott, ott volt a misén, litánián, közös imán, mikor mi volt soron. Napközben takarította a templomot, virágozott, rendben tartotta a liturgikus eszközöket, textileket. Jelenléte szinte az év minden napján át- meg átszötte a helyi vallási közösség életét. Ő vezette az egyik *olvasótársulatot*, szervezte az adventi szálláskeresést, február első napjaiban a lourdes-i kilencedet, a házaknál végzett nagyböjti imákat, májusban a litániákat és a templom előtt álló Nepomuki Szent János szobor koszorúzását, Nagyboldogasszony éjszakáján a virrasztást, a templom védőszentjének, Szent Mihály napjának ünneplését, Szent Vendel-olvasóját és zsoltosmáját (okt. 20-án), halottak estéjének (nov. 1.) imáit, és még számos egyéb alkalmat. Gyógyító hírében is állt. Nem egyszer keresték fel betegek is, akiken imádkozva, különféle cselekedeteket végezve, penitenciát adva próbált meg segíteni. Híre túljutott a falu határán. 1941-ben egy szegedi nyomdász-vállalkozó *Örökké világító lurdi aranykincs* címmel²⁰ adta ki azokat az imákat, amelyeket a februári kilenced alatt Palika Örzse vezetésével imádkoztak a résztvevők. Ha hívták, a környező falvakba is elment imádkozni. Férje néha megpróbálta rávenni, hogy kímélje magát, de ő ezt nem tudta megtenni. Belülről hajtotta valami: menni, menni, imádkozni, engesztelni. Voltak imakönyvei, nyomtatott füzetek, amiből az aktuális összejövétel imáit mondta, s megtanította másoknak is, de a bevezető és záró könyörgésekben leginkább a saját szavaival imádkozott. „*Nem tudott kettő egyformát elmondani. Csak ránézött a Szűzanyára, és csak mondta, mondta. Ami éppen gyűtt a gondolatába. Annyira szépen mondta, hogy a háta mögött mög sírtak a többiek.*”

Nagy gondot fordított a *fehér lányok (Mária-lányok)* tanítására. Ezek kicsi kortól nevelődtek bele a közösség vallási életébe. Kezdetben virágszirmokat hintettek a körmenetek idején az Oltáriszentség, a Mária-szobor előtt, a nagyobbak a „*lurdi*” ájtatosság előimádkozói lehettek, a májusi litániák idején az oltár körül sorakoztak fel, búcsúi körmenetben lobogókat vittek, olvasótársulati halott virrasztásánál és temetésénél tartották a „*Mária koronáját*” jelképező, párnára tett koszorút, nagylánykorukban a körmenetben vitt Mária-szobor hordozóivá válhattak. Ezekre az alkalmakra fehér ruhát öltöttek. Palika Örzse nagyon ügyelt arra, hogy a ruha valóban a férjhez-

¹⁸ Szinte mindegyik réti család nőtagjai foglalkoztak tejfeldolgozással, meghatározott napokon gyalogosan vitték be a tejet, tejfölt, túrót, vajat Szegedre.

¹⁹ Az 1950-es években aztán lebontották az épületet.

²⁰ Nyinkó 1941. Ugyanennek az imakönyvnek egy újranyomott változatát használták még 2010 februárjában is a lourdesi kilencedet imádkozó hívek a szeged-felsővárosi Szent Miklós templomban.

menetelig megtartott tisztaság kifejezője legyen. „Vót neki valamilyen mögérzése, kisugárzása. Sok haragosa lött ez végett. Mer' akkor is vótak rosszlányok. Nem lát-szott azon még sēmmi, de ő mögérözte rajta, möglátta benne, hogy nem vót tiszta és azt mondta: – Tē, fiam, legközelebb mán nē őtözzél föl! Nem hozott rá szégyönt, nem hirdette azt mindönkinek, de ēgyenōsen mögmondta. Micsoda perpatvar lött néha ebből! Aztán csak kiderült, hogy neki vót igaza.”

Jelentős szerepe volt a tápaiak búcsújárásának megszervezésében. Legtöbben Szeged–Alsóvárosra és Pálósszentkútra mentek vele, de vezetett búcsúsokat Hasznos-ra és Mátraverebélyre is. Szeged közel volt, reggel indultak, másnap délután érkeztek haza. A szentkúti búcsúra már jobban előkészültek: kenyeret, vizet, néhányan tūrót, kockacukrot csomagoltak. Pénteken reggel indultak el gyalogosan, este Csengelén aludtak meg, két-három ismerős tanyájában. Asszonyok a szobában, konyhában, férfiak pajtában, istállóban. Szombat dél körül érkeztek meg Pálósszentkútra. Részt vettek a templomi ájtatosságokon, az éjszakai virrasztáson, a másnapi ünnepélyes szentmisén és körmeneten. A vasárnap reggeli mosakodás idején tartották meg a búcsúkeresztelőt: Az először zárandokló fiatal már út közben megkért egy számára kedves rokont vagy ismerőt, hogy legyen a szentkúti keresztanya/keresztapja. A felkért személy a szentkút vizéből merítve vizet hintett a fiatalra vagy keresztet rajzolt homlokára, s a nap folyamán jelképes apróságot vásárolt újdonsült keresztgyermekének. Vasárnap délután indultak vissza Tápéra – ismét Csengele érintésével. Hétfőn koraeste a falu határába érve *Szili-széknél* Palika Őrzse megállította a búcsúsokat. Megpihentek, ettek néhány falatot, a fiatal lányok kibontották hajukat. Ezt követően *eljárták a körösztbúcsút*: mindenki letérdelt, hogy a keresztet és a lobogókat térdén állva megkerüljék. Ezzel a *körösztbúcsúval* ért véget mindig a zárandoklat.

Közösségszervező tevékenységét egy agyhártyagyulladás állította meg rövid időre. A súlyos betegségből való felgyógyulás lelkileg még inkább megerősítette: Ha egy ilyen komoly betegség nem vitte el, akkor még valami feladata van. Ez idő tájt talált rá Bálint Sándor. Megérezte Palika Őrzse nyitottságát, ezért tanítványaival sokszor felkereste, énekelte, imádkoztatta, emlékeiről kérdezte. Őrzse néni pedig nem az adatokat gyűjtő néprajzkutatót látta Bálint Sándorban, hanem az imádkozó, imáit megértő, hozzá hasonlóan mélyen hívő embert.²¹ „Apám gyűtt haza, oszt kérődzte: – Na, mán mögēn' iderōndōlted ezt a Sándort? Mert Sándor bácsi a tanítványaival nagyon sokszor ott űlt az asztalnál. – Őrzse néni, möggyűttünk. Ráérne ēgy órát? Abbul az ēgy órábul néha hat-hét is lött.” A kérőzők bizonyára néha terhére voltak a családnak, de nem véletlenül maradtak sokszor, sokáig. Bálint Sándor olyan asszonyra akadt, aki őrizte „Tápé archaikus szellemi világképét, népi hitvilágát”.²² Őrizte, de nem adhatta tovább senkinek. Senkiben nem látta meg az elhívást és a feltétel nélküli önátadást. Nem nevezhetünk tehát senkit Palika Őrzse szellemi örökösének. Élete alkonyán talán azért is volt ajtaja mindig nyitva Bálint Sándor előtt, mert benne megérezte azt a belső tüzet, ami őt is mindig hajtotta. Ez a tűz férje halálával hirtelen ellobbant. Nyinkó Mihállyal együtt az ő életének egy részét is eltemették 1966. február 24-én. Lányai ott voltak mellette a következő hetekben, hónapokban, de hiányzott az életet vele együtt végigjáró, végigküzdő társ. Nem volt már, aki segítse, megvédje,

²¹ Ezért is fájt neki, amikor halála közeledtét érezve üzent „Sándor bácsiért”, de az nem érkezett meg.

²² Vö. Bálint 1971. 636.

bátorítsa, néha szeretettel megdorgálja, figyelmeztesse emberi korlátaira, s ha valami nézeteltérés nehezítette is napjukat, este békítően betakargassa. Annak idején, leánykori álmában beléphetett a mennyországba, de nem maradhatott ott. 1966 júniusában jött el a végleges belépés ideje.

Imafüzeteinek egy részét már életében lassan elajándékozta, más része utóbb kézen-közön eltűnt. A régi imák közül jó párat máig végeznek az idősebb tápaiak, de egyre fogynak azok, akik emlékezhetnek Palika Örsére. Írásom ezt a fakuló képet igyekezett újraszínezni.

IRODALOM

BÁLINT Sándor

1971 Népi hitvilág, in: JUHÁSZ Antal szerk. *Tápe története és néprajza*. Tápe Község Tanácsa, Tápe, 629–642.

1976 A szögedi nemzet. A szegedi nagytáj népelete. Első rész. *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve* 1974/75–2. Szeged.

1977 *Ünnepi kalendárium. A Mária-ünnepek és jelesebb napok hazai és közép-európai hagyományvilágából I-II.* Szent István Társulat, Budapest.

BERTÉNYI Iván szerk.

2000 *Magyar történeti szöveggyűjtemény. 1000-1526.* Osiris Kiadó, Budapest.

KEREKES Ibolya

2003 Egy tápairéti tanya és lakói a 20. században. *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve – Studia ethnographica* 4. Szeged, 157–184.

2007 A Tápairét történetéről röviden, in: MOLNÁR Mária – MOLNÁR Gergely szerk. *A pajori iskola emlékére 1907-2007.* Bába Kiadó, Szeged, 11–15.

KRISTÓ Gyula

1971 A középkori Tápe, in: JUHÁSZ Antal szerk. *Tápe története és néprajza*. Tápe Község Tanácsa, Tápe, 47–56.

LELE József, ifj.

1998 Tápei búcsúvezetők és szentemberek, in: BARNÁ Gábor szerk. *Szentemberek – a valóság élet szervező egyéniségei.* Szegedi Vallási Néprajzi Könyvtár 1. SZTE Néprajzi Tanszék – Magyar Néprajzi Társaság, Szeged, 245–263.

LELE József, ifj. – WALDMANN József

1971a Hagymányvilág, in: JUHÁSZ Antal szerk. *Tápe története és néprajza*. Tápe Község Tanácsa, Tápe, 573–628.

1971b Névadás, ragadványnevek, in: JUHÁSZ Antal szerk. *Tápe története és néprajza*. Tápe Község Tanácsa, Tápe, 837–846.

NYINKÓ Mihályné

1941 *Örökké világító ludi aranykincs. Az igazhívő buzgó katolikusok számára készült ludi ájtatosság.* Nagy Mihály könyv-, zenemű- és papírkereskedése, Szeged.

PÓCS Éva

1990 Néphit, in: DÖMÖTÖR Tekla főszerk. *Népszokás, néphit, népi vallásosság. Magyar Néprajz VII. (Folklor 3.)* Akadémiai, Budapest, 527–692.

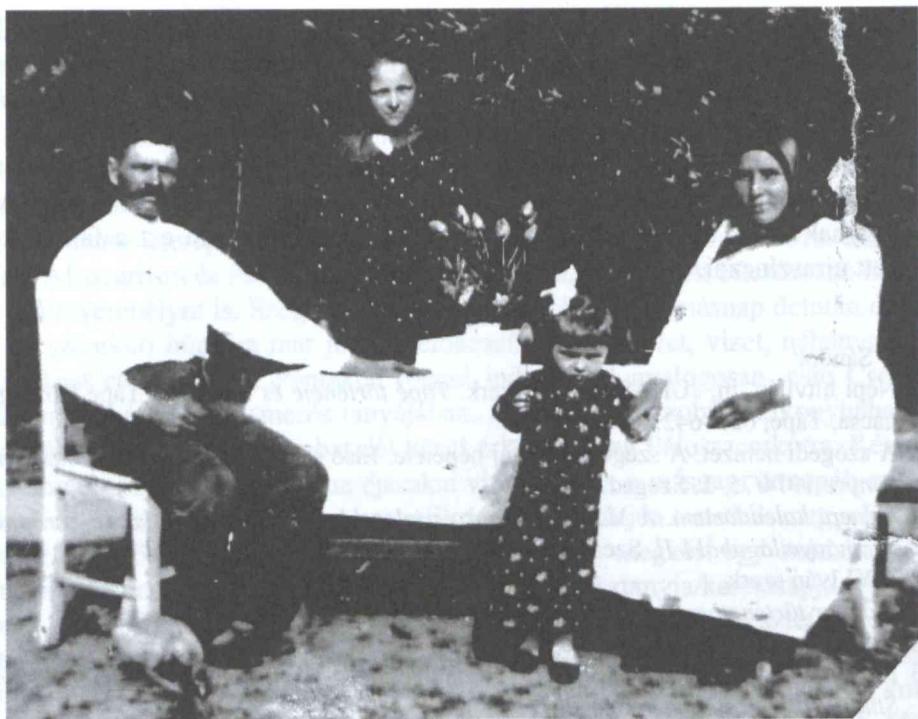
SCHÜTZ Antal

1932 *Szentek élete az év minden napjára.* 1. kötet. Szent István Társulat, Budapest.

WALTHER Zoltán, kistétényi

1938 *Tápe.* Szerző kiadása, Szeged.

ADATKÖZLŐK: Márta Istvánné Révész Edit (1948–), Molnár Ferencné Nyinkó Ágnes (1936–), Révész Antalné Nyinkó Emerencia (1923–2008)

1. kép
Családi körben a tápairéti tanyán

2. kép
Mise előtt a Tápairéten

3. kép

Búcsúvezetőként tápai búcsúsokkal a szeged-alsóvárosi templom előtt

(Palika Örzse a keresztet tartó férfi mellett áll fehér kendőben, fehér ujjasban, karján tápai szatyorral)

4. kép

Nyinkó Mihály és Palika Örzse 50. házassági évfordulóján a tápai templom előtt

1962 októberében